प्रदेश घरेलु हिंसाको सम्वन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७५

प्रस्तावनाः घरेलु हिंसाबाट पीडित तथा प्रभावित भई मर्यादापूर्वक बाँच्न पाउने अधिकारको हनन् भएका व्यक्तिहरुको प्रभावकारी संरक्षण र परिपूरणको व्यवस्था गरी न्याय प्रदान गर्ने सम्बन्धमा कानूनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले नेपालको संविधानको धारा १७५ बमोजिमको प्रदेश नं.१ को प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

१. संक्षिप्त नाम, विस्तार र प्रारम्भः१) यस ऐनको नाम"प्रदेश घरेलु हिंसा सम्बन्धी ऐन, २०७५"रहेको छ ।

२) यो ऐन प्रदेश राजपत्रमा प्रकाशित भएपछि प्रारम्भ हुनेछ ।

३) यो ऐन प्रदेश नं. १ भर लागु हुनेछ ।

२. परिभाषाःविषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,

क) "ऐन"भन्नाले "प्रदेश घरेलु हिंसा सम्वन्धी ऐन, २०७५" सम्झनु पर्छ ।

ख) "घरेलु सम्बन्ध"भन्नाले पति, पत्नि, छोरा, बुहारी, छोरी, धर्मपुत्र वा धर्मपुत्री भएको वा संयुक्त परिवारको सदस्य, आश्रित वा घरेलु कामदारको रुपमा एकै परिवारमा बसेका व्यक्तिहरुका बीचमा भएको सम्बन्ध सम्झनु पर्छ ।

ग) "घरेलु हिंसा"भन्नाले कुनै व्यक्तिले घरेलु सम्बन्ध भएको अर्को कुनै व्यक्तिलाई दिएको शारीरिक,मानसिक, यौनजन्य वा आर्थिक यातना सम्झनु पर्छ र सो शब्दले गाली गर्ने तथा भावनात्मक चोट पुऱ्याउने अन्य कुनै कार्यलाई समेत जनाउँछ ।

घ) "तोकिएको" वा "तोकिए बमोजिम" भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ ।

ङ) "तोकिएको अधिकारी" भन्नाले यस ऐन बमोजिम बनेको नियमावली बमोजिम तोकिएको अधिकारीलाई सम्झनु पर्छ ।

च) "पीडक" भन्नाले अन्यथा प्रमाणित नभएसम्म, घरेलु हिंसा गरेको भनी पीडितले दाबी गरेको व्यक्ति सम्झनु पर्छ र सो शब्दले घरेलु हिंसा गर्ने कार्यमा संलग्न रहेको अन्य व्यक्ति वा मतियारलाई समेत जनाउँछ ।

छ) "पीडित" भन्नाले पीडकसँग घरेलु सम्बन्ध भई निजद्वारा गरिएको घरेलु हिंसाबाट पीडित भनी दाबी गर्ने व्यक्ति वा पीडाको अवस्थामा रहेको व्यक्ति सम्झनु पर्छ ।

ज) "प्रभावित"भन्नाले पीडितसँग आश्रित वा घरेलु हिंसाबाट प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा हानी, नोक्सानी वा असर पर्ने व्यक्ति सम्झनु पर्छ ।

झ) "प्रहरी" भन्नाले प्रदेश नं. १ को सरकारले गठन गर्ने प्रदेश प्रहरी सम्झनु पर्छ ।

ञ) "प्रदेश" भन्नाले प्रदेश नं. १ लाई सम्झनु पर्छ ।

ट) "बालबालिका" भन्नाले १८ वर्षमुनिका व्यक्ति सम्झनु पर्छ ।

ठ) "मन्त्रालय" भन्नाले प्रदेशको घरेलु हिंसा सम्बन्धी कार्य क्षेत्र भएको मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।

ड) "स्थानीय तह" भन्नाले नेपालको संविधान बमोजिमको स्थानीय तह सम्झनुपर्छ ।

३. <u>उजुरी र अभिलेख राख्ने</u>ः १) घरेलु हिंसा भएको भनि कसैले यस ऐन बमोजिम उजुरी दिन आएमा सम्बन्धित प्रहरी कार्यालयले उजुरी दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

तर घरेलु हिंसा कसूर र सजाय ऐनको दफा ५ (क) बमोजिमको कसूरमा सोही ऐन बमोजिम हुनेछ ।

२) उपदफा (१) बमोजिम उजुरी दर्ता भएपछि अलग कक्षमा पीडितको घटना विवरण कागज तयार गरी तोकिएको ढाँचामा अभिलेख राख्नु पर्नेछ ।

३) उपदफा (१) बमोजिम उजुरी दर्ता भएपछि यथाशीघ्र प्रहरीको रोहवरमा पीडितको स्वास्थ्य परीक्षण र उपचार गर्नु पर्नेछ ।

४) उपदफा (३) बमोजिम स्वास्थ्य परिक्षण गर्दा पीडितको मानसिक अवस्था कमजोर भएको लागेमा यथाशीघ्र विशेषज्ञ चिकित्सकबाट परीक्षण र उपचार गराउनु पर्नेछ ।

५) उपदफा (३) बमोजिम स्वास्थ्य परीक्षण र उपचार गर्दा लागेको खर्च कोषबाट व्यहोरिनेछ र त्यसरी खर्च गरिएको रकम पीडकबाट सरकारी बाँकी सरह असुल उपर गरिनेछ ।

६) यस दफामा भएको व्यवस्थाले घरेलु हिंसा सम्बन्धी कार्य गर्ने कुनै सामाजिक संघ संस्थालाई पीडितलाई सहयोग गर्न रोक लगाएको मानिने छैन ।

७) यस दफामा उल्लेख भए बमोजिमको प्रहरी कार्यालयको स्थापना नभएसम्म तोकिएको निकायले संघीय प्रहरी कार्यालयसँग समन्वय गरी आवश्यक कारवाही गर्न सकिनेछ ।

४. <u>संरक्षण अधिकृतको व्यवस्थाः</u>१) प्रहरीको प्रत्येक ईकाइ कार्यालयले तालीम प्राप्त एकजना अधिकृतलाई संरक्षण अधिकृत तोक्नुपर्नेछ ।

तर यस दफामा उल्लेख भए बमोजिमको प्रहरी कार्यालयको स्थापना नभएसम्म तोकिएको निकायले संघीय प्रहरी कार्यालयसँग समन्वय गरी संरक्षण अधिकृतको व्यवस्था गर्न वा मन्त्रालयले आफ्नो तर्फबाट तोकिए बमोजिम संरक्षण अधिकृत तोक्न सक्नेछ ।

२) संरक्षण अधिकृतको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः

क) पीडितले दिएको उजुरी दर्ता गरी दफा (३) बमोजिम अभिलेख राख्ने र पीडितलाई कानूनी व्यवस्था बारेमा सामान्य जानकारी दिने,

तर संरक्षण अधिकृतले उजुरी दर्ता गर्न इन्कार गरेमा तोकिएको माथिल्लो पदाधिकारी वा निकायमा निवेदन दिन सकिनेछ ।

ख) पीडितलाई स्वास्थ्य सेवा, मनोसामाजिक विमर्श, सुरक्षा आवास, कानूनी सहायता लगायत तत्काल आवश्यक पर्ने सहायताको प्रभावकारी व्यवस्था मिलाउन पहल गर्ने,

ग) उजुरी दर्ता भएपछि मेलमिलापको पहल गर्ने वा मेलमिलाप हुन नसकेमा प्रचलित कानून बमोजिम वा तोकिए बमोजिमको कार्वाही प्रक्रिया अघि बढाउने,

घ) आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र वा बाहिर कानूनी सहायता, सुरक्षा आवास, स्वास्थ्य उपचार, मनोसामाजिक विमर्श आदिकार्य गर्ने सेवा प्रदायकहरुको लगत राख्ने,

ङ) पीडित स्वयम् उपस्थित् भई उजुरी दिन असमर्थ भई टेलिफोन, इमेल वा अन्य माध्यमबाट घटनाको जानकारी गराएमा अन्य सरकारी निकाय वा संस्थाको मद्दत लिई वा नलिई आफैं घटनास्थलमा उपस्थित भई यस ऐन वा प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही प्रकृया अघि बढाउने,

च) प्रारम्भिक छानवीनबाट पीडितलाई घरेलु हिंसा भएको विश्वसनीय आधार भएमा वा घरेलु हिंसा दोहोरिन सक्ने विश्वसनीय आधार भएमा सम्बन्धित स्थानीय तहको कार्यालय, नजिकको प्रहरी चौकी र सामाजिक संघसंस्थासँग समन्वय गरी पीडितलाई सुरक्षित रुपमा आफ्नो घरमा बस्ने वातावरण बनाउन पहल गर्ने,

छ) सम्बन्धित स्थानीय तहसँग समन्वय गरी सरकारी निकाय, संघ संस्था, स्वास्थ्यकर्मी, पत्रकार, घरेलु हिंसाको जोखिममा रहेका व्यक्ति, पीडित वा प्रभावित व्यक्ति समेतलाई तालिम दिन स्थानीय पाठयक्रम तयार गर्ने, तालिमको योजना बनाउने र कार्यान्वयन गर्ने कार्यमा पहल गर्ने,

ज) अदालतको अन्तरिम संरक्षणात्मक आदेश वा फैसला कार्यान्वयनका लागि अदालत, प्रहरी, स्थानीय तहसमेतसँग समन्वय गर्ने,

झ) पीडितको हक लाग्ने सम्पत्ति उपभोग गर्नबाट बञ्चित गर्ने उद्देश्यले पीडक पक्षले बेचविखन गर्ने वा अन्य तरिकाले मास्ने सम्भावना भएमा स्थानीय तह, प्रहरी कार्यालय वा सम्बन्धित कार्यालय लगायतसँग समन्वय गरी सम्पत्ति रक्षा गर्न पहल गर्ने,

ञ) पीडित तथा प्रभावितहरुको पुनस्थापना भएपछिको अवस्थाका सम्बन्धमा नियमित सूचना संकलन गर्ने,

ट) एक आर्थिक वर्षमा भएका घरेलु हिंसाका घटनाको प्रतिवेदन तोकिएको ढाँचामा तयार गरी मन्त्रालयले तोकेको निकायमा र प्रदेश प्रहरी कार्यालयमा पठाउने

ठ) पीडित, प्रभावित, साक्षी र पीडितका सहयोगीको प्रभावकारी सुरक्षाको प्रबन्ध मिलाउने,

ड) दफा ३ (छ) बमोजिम पिडकबाट उपचार खर्च असुल गराउन प्रबन्ध गर्ने ।

ढ) तोकिए बमोजिम अन्य कार्य गर्ने ।

५. सुरक्षा आवासः १) आफु बसिरहेको स्थानबाट पीडित वा प्रभावित व्यक्तिले तत्काल अलग्गै बस्नुपर्ने अवस्था भएमा सम्बन्धीत संघीय सरकार, प्रदेश सरकार, स्थानीय तह वा सामाजिक संस्थाले सञ्चालन गरेको सुरक्षा आवासमा बस्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

स्पष्टीकरणः यस दफाको प्रयोजनको लागि "सुरक्षा आवास" भन्नाले स्थायी वा अस्थायी आवास गृह, सेवा केन्द्र, पुनस्थापना गृहआदि समेतलाई जनाउँछ ।

२) प्रदेश सरकारले स्थानीय तह वा कानून बमोजिम गठित संस्थासँग साझेदारी गरी सुरक्षा आवास स्थापना गर्न सक्नेछ ।

३) अदालतमा मुद्दा दर्ता हुनुअघि नै पीडितसँग आश्रित वा प्रभावित व्यक्तिहरुलाई सुरक्षा, खाना, बालबालिकाको शिक्षा वा अन्य सहयोगको आवश्यकता परेमा सोको व्यवस्था प्रदेश सरकार, स्थानीय तह र सामाजिक संस्थासँग सहकार्य गरी संरक्षण अधिकृतले आवश्यक प्रबन्ध गर्नु पर्नेछ।

४) प्रदेश सरकारले प्रदेश नम्बर १ मा दीर्घकालीन पुनस्थापना गृह स्थापना गर्न सक्नेछ ।

५) उपदफा ४ बमोजिम स्थापना हुने दीर्घकालीन पुनस्थापना गृहको शाखा आवश्यकता अनुसार विस्तार गर्न सकिनेछ ।

६) दीर्घकालीन पुनस्थापना गृह र सुरक्षा आवास सञ्चालन सम्बन्धी मापदण्ड र कार्यविधि तोकिए वमोजिम हुनेछ ।

६. आर्थिक सहायता सम्बन्धी व्यवस्थाः १) घरेलु हिंसासँग सम्बन्धीतयस ऐन र प्रचलित ऐन बमोजिम अदालतमा मुद्दा दर्ता गर्ने आर्थिक अवस्था कमजोर भएका पीडितलाई आवश्यक भएमा प्रदेश सरकारले आर्थिक सहायता प्रदान गर्न सक्नेछ ।

२) उपदफा (१) बमोजिम प्रदान गर्ने आर्थिक सहायता मुद्धा दर्ता गर्न,साक्षी बकपत्र गर्न अदालत आउँदा-जाँदा खाजा खर्च र यातायात भाडा व्यहोर्न लगायत तोकिएका अन्य शीर्षकमा खर्च गर्न दिइनेछ ।

३) यस दफा बमोजिम प्रदान हुने आर्थिक सहायता प्राप्त गर्न सम्बन्धित् स्थानीय तहको वडा कार्यालयको सिफारिश पेश गर्नु पर्नेछ ।

४) यस दफा बमोजिमको आर्थिक सहायताको रकम प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई उपलव्ध गराउन सक्नेछ ।

७. <u>तालिम सम्बन्धी व्यवस्थाः</u> १) प्रदेश सरकारले दीर्घकालीन पुनस्थापना गृहमा रहेका पीडितहरुलाई रोजगारमूलक सिप विकास तालिम प्रदान गर्न सक्नेछ ।

२) सिप विकास तालिमको आवश्यकता पहिचान, विषय, अवधि, प्रशिक्षार्थि छनौट लगायतका मापदण्ड तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

८. <u>प्रदेश स्तरीय दीर्घकालीन पुनस्थापना गृह सञ्चालक समितिः</u> १) दफा (५) बमोजिम स्थापना हुने दीर्घकालीन पुनस्थापना गृहको व्यवस्थापन गर्न एक समितिको गठन हुनेछ ।

२) उपदफा (१) बमोजिम गठन हुने व्यवस्थापन समितिमा देहायका अध्यक्ष र सदस्यहरु रहने छन्ः

क) मन्त्रालयले मनोनित गरेको व्यक्ति-	अध्यक्ष
ख) सम्बन्धित स्थानीय तहको उप-प्रमुख -	सदस्य
ग) आर्थिक मामिला हेर्ने मन्त्रालयका उपसचिव-	सदस्य
घ) भौतिक पूर्वाधार हेर्ने मन्त्रालयका उपसचिव-	सदस्य
ङ) मन्त्रालयले कम्तिमा दुई महिला सहित मनोनित गरेका तीन जना-	सदस्य
च) मन्त्रालयका सम्बन्धित महाशाखा प्रमुख-	सदस्य सचिव

३) उपदफा (१) बमोजिम गठन भएको समितिको बैठक, काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

४) उपदफा २ (ङ) बमोजिम मनोनित सदस्यको कार्यकाल तीन वर्षको हुनेछ तर त्यस्तो सदस्य एक पटक पुनःनियुक्त हुन सक्नेछ ।

५) दफा ५ (५) बमोजिम विस्तार हुने शाखा सञ्चालनका लागि देहाय बमोजिमको समिति रहनेछ ।

क) सम्बन्धित स्थानीय तहका उप-प्रमुख वा उपाध्यक्ष-अध्यक्ष

ख) सम्बन्धित स्थानीय तहको सामाजिक विकास कार्यक्षेत्र भएको समितिका सदस्य- सदस्य

ग) मन्त्रालयले मनोनयन गरेको स्थानीय समाजसेवी वा अधिकारकर्मी मध्येबाट कम्तिमा एक जना महिला सहित दुई जना-सदस्य

घ) सम्बन्धित स्थानीय तहको सामाजिक विकास कार्य हेर्ने अधिकृत - सदस्य सचिव

९. <u>गुनासो सुनुवाई सम्बन्धी व्यवस्थाः</u>१) संरक्षण अधिकृत वा जिम्मेवार सरकारी अधिकारीले आफ्नो कामकर्तव्य इमान्दारीतापूर्वक पालना नगरेको भनी पीडित/प्रभावितलाई लागेमा तोकिएको अधिकारी समक्ष गुनासो दर्ता गर्न सकिनेछ ।

२) उपदफा (१) बमोजिम गुनासो दर्ता भएमा तोकिएको अधिकारीले यथाशीघ्र आवश्यक छानविन गर्नुपर्नेछ ।

३) उपदफा (२) बमोजिम छानविन गर्दा संरक्षण अधिकृत वा कुनै जिम्मेवार सरकारी अधिकारी दोषी पाईएमा निजलाई तोकिएको अधिकारीले तोकिए बमोजिम विभागीय कारवाही गर्न सक्नेछ ।

४) गुनासो सुनुवाई र कारवाही सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१०. संरक्षण कोष सम्बन्धी व्यवस्थाः १) यस ऐनको कार्यान्वयन गर्न प्रदेश सरकारले प्रत्येक स्थानीय तहमा एक संरक्षण कोष स्थापना गर्नेछ । त्यस्तो कोषमा सम्बन्धित स्थानीय तहले रकम प्रदान गर्न सक्नेछ ।

२) उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा देहाय बमोजिमका रकम रहनेछन् :

क) संघीय, प्रदेश र स्थानीय सरकारबाट प्राप्त रकम,

ख) कुनै स्वदेशी वा विदेशी संघ, संस्था वा व्यक्तिबाट प्राप्त रकम,

ग) अन्य स्रोतबाट प्राप्त रकम,

११. कोष सञ्चालन सम्बन्धी व्यवस्थाः १) दफा १० बमोजिम स्थापना हुने कोषका सञ्चालनको लागि देहाय बमोजिमको समिति रहनेछ ।

क) सम्बन्धित स्थानीय तहको न्यायिक समितिको संयोजक - अध्यक्ष

ख) मन्त्रालयले मनोनयन गरेको स्थानीय समाजसेवी वा अधिकारकर्मी एक जना -सदस्य

ग) सम्बन्धित स्थानीय तहको लेखा प्रमुख - सदस्य-सचिव

२) उपदफा १ बमोजिम गठन हुने समितिले प्रत्येक महिना मन्त्रालयमा खर्चको फाँटवारी पठाउनु पर्नेछ ।

३) कोष संचालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१२. समन्वय सम्वन्धी व्यवस्थाः१) यस ऐनको कार्यान्वयनका लागि आवश्यकता अनुसार विभिन्न सरकारी वा गैरसरकारी संस्थासँग समन्वय गर्न सकिनेछ ।

२) घरेलु हिंसा पीडित तथा प्रभावित व्यक्तिको प्रभावकारी संरक्षणका लागि आवश्यक निकायको सहयोग लिन सकिनेछ र त्यस्तो सहयोग पुर्याउनु सम्बन्धितनिकायको कर्तव्य हुनेछ ।

१३. प्रचलित कानून बमोजिम मुद्दा चलाउन बाधा नपर्नेः घरेलु हिंसाको कसूर मानिने कुनै काम कार्वाहीमा प्रचलित कानून बमोजिम मुद्दा चल्ने तथा सजाय हुने रहेछ भने त्यस्तो कानून बमोजिम मुद्दा चलाउन तथा सजाय गर्न यस ऐनले कुनै बाधा पुर्याएको मानिने छैन ।

१४. कानून व्यवसायी, दोभाषे र मनोसामाजिक परामर्शकर्ता सम्बन्धी व्यवस्थाः १) अदालतमा घरेलु हिंसा अन्तर्गतको मुद्दाको सुनुवाइ हुँदा पीडितले माँग गरेमा प्रचलित कानून बमोजिम सम्बन्धित निकायले उपलव्ध गराउने कानून व्यवसायीका अतिरिक्त थप एकजना कानून व्यवसायी उपलव्ध गराउन सकिनेछ ।

२) यस ऐन अन्तर्गतको कसूर सम्बन्धी मुद्दाको काम कारबाहीमा प्रयोग हुने भाषा पीडितले नबुझ्ने भएमा सम्बन्धित अदालतको अनुमति लिई निजले दोभाषे वा अनुवादक राख्न सक्नेछ ।

३) उपदफा (१) बमोजिम नियुक्त हुने थप कानून व्यवसायी र उपदफा (२) बमोजिम राखिएको दोभाषेको पारिश्रमिक र अन्य खर्च तोकिएको मापदण्डका आधारमा तोकिए बमोजिमको निकायले व्यहोर्नेछ ।

१५. प्रचलित कानून बमोजिम हुने:यस ऐनमा लेखिएको कुरामा यसै ऐन बमोजिम र अरुमा प्रचलितकानून बमोजिम हुनेछ ।

१६. नियम बनाउने अधिकार:यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न प्रदेश सरकारले आवश्यक नियम बनाउन सक्नेछ ।

प्रमाणीकरण मितिः २०७५/०७/१४